

Tarihi Yeniden Kurma Kuramı: Veli Baba Üzerine Anlatılan Efsaneler

The Theory of Re-Writing History: Legends Told Over Veli Baba

Halil Altay GÖDE*

ÖZET

Bilgi haline gelmiş folklorik malzemenin içerisinde sözlü olarak günümüze taşınan efsaneler, yaşanılan bölgenin tarihiyle, coğrafyasıyla yakından ilgili anlatılardır. Efsane, "Gerçek veya hayali yer, şahıs ve olay hakkında anlatılan kısa hikâyelerdir" şeklinde tanımlanır. Efsane anlatıcıları efsaneyi üzerine yüklenen olağanüstülüklerle rağmen gerçek olarak kabul eder ve bu inançtan hareketle yaşadığı coğrafyada geçtiğine inandığı bir olayı veya o coğrafyadan geçtiğini düşündüğü tarihî bir şahsiyeti, yaşamış olduğu coğrafyadaki bir mekânla birleştirerek anlatır. Bir efsaneden hareketle bölge tarihinin yeniden kurulması veya tarihin yeniden yazılması söz konusu değildir ama efsanenin içinde yer alan gerçekler göz önüne alınacak olursa da tarihçilere küçük de olsa ipuçları vereceği ve disiplinler arası bir çalışmayla sonuca ulaşılacağı bir gerçektir. Çünkü "Sözlü tarih, tarihin kabul edilmiş mitlerini ve baskın yargılarını yeniden değerlendirme, tarihin toplumsal anlamını kökten dönüştürme aracıdır. İnsanlara tarihlerini kendi sözleriyle geri verir. Onlara geçmişini verirken geleceği kurmak için de yol gösterir."

ANAHTAR KELİMELELER

Efsane, Veli Baba, tarihi yeniden kurma, bitmeyen yiyecek

ABSTRACT

Of folkloric materials, legends transferred to the present day orally are narrations closely-connected to the geography and history one lives in. Legends are defined as "Short stories about real or imaginary setting, person and event." Despite supernatural things, legend narrators consider legends real and narrate an event or an historical person combining with setting where he lives. From this, it is out of the question to re-write a district's history. However, considering some realities in the legend it is possible for historians to get some clues via interdisciplinary work. Oral history is a means to re-assess history's received myths and dominant judgments. It gives man their history back by their own words, thus giving them the past and showing the way to the future as well.

KEY WORDS

Legend, Veli Baba, re-write the history, endless food.

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Bir toplumun millet olması, millî kimliğinin oluşması ve yaşanan coğrafyanın vatan olması yolunda sözlü kültür ürünleri önemli bir rol üstlenir. İnsanoğlu doğar, büyür ve ölür. Bu süreçte sosyal bir varlık olarak karşılıklı ilişkiler içerisinde bulunur. Bireyin kendisine ve en yakınlarından başlayarak genişleyen sosyal çevresine karşı almış olduğu sorumluluklar örf, adet gelenek, görenek, töre gibi sosyal yaptırımlarda kendisini bulur. İnsan bu dönem içinde yaşanan folklorik malzemeyi ortaya koymakla kalmaz, bilgi haline gelmiş folklorik malzemelerle süsleyerek ağızdan ağıza gelecek nesillere aktarır (Tan 2003, s. 10).

Dursun Yıldırım kültürü tanımlarken, “Bir milletin hayatında her ortak kabul, kendini yaşatan bir gelenek yaratır. Bu gelenekler millî kimliği paylaşan fertler tarafından ihtiva ettikleri özellikler bütünüyle bilinmese bile, istinad ettikleri temel vasıflar itibariyle müştereken bilinirler.” görüşünden hareketle “Sözlü ve yazılı gelenekte yer alan kabulleriyle müştereklik gücüne erişen ve millî kimliği oluşturan maddî ve manevî faaliyetlerin bütünü millî kültürü veya kültürü meydana getirir” derken sözlü ve yazılı kaynakları vurgulamaktadır (Yıldırım 1998, s. 38).

Halk edebiyatının, halk kültürünün, sözlü kültürün ortaya koyduğu malzemeler değişik yöntemler ve kuramlar dahilinde inceleme ve değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Bu kuramlardan birisi de “Tarihi yeniden yazma kuramı”dır. Bu kuram, “Tarihin elde çok az delil bulunan kaybolmuş dönemlerini kavrayabilmek için halkbilimi ve halk yaşamı malzemelerinden yararlanmayı düşünmüştür” (Çobanoğlu 2008, s. 144). Bir başka ifadeyle, “Uzak geçmiş ve tarih içinde, tarih yazımı sırasında, yazılı ortam kaynaklarının yetersiz kaldığı zamanların ve durumların açıklanmasında ve ifade edilmesinde elimizde sadece sözlü ortam kaynakları olabilir” (Yıldırım 1998, s. 91). Sözlü gelenekte ortaya çıkan anlatımlar, sözlü tarih (oral history) çalışmalarının esas malzemesini teşkil etmektedir. Bu durum, halkbilimi ve tarih bilimi dalları arasında sıkı bir disiplinlerarası çalışmaya kuramsal bir yaklaşım kazandırmaktadır (Çobanoğlu 2008; Dorson 2006; Ekici 2007; Oğuz, 2000; Oğuz, 2002; Thompson 1999; Yıldırım 1998).

Dursun Yıldırım’a göre “Her nesne sahip olduğu metin ölçüsünde bir anlama, bir anlaşılabilirliğe, bir okunabilirliğe imkân verir. Bu çerçevede her kültürel yapı ve kurum bir metin gibi algılanmalıdır (Ersoy 2009, s. 34). Bu cümle-

den, elimizdeki yazılı bilgilere rağmen tarihçilerin birçok tarihî olay ve coğrafyalarla alakalı tartışmalarının sürmekte olduğunu ifade edebiliriz. Sözlü kültür içerisindeki anlatmaları ortaya koyup değerlendirmemiz tarihçilere ışık tutacak, belki de tartışmalarla alakalı bir çözüm noktası oluşturacaktır.

Ruhi Ersoy, *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi* adlı çalışmasında, "20. yüzyıl başında Fransa'da ortaya çıkan sosyal tarih anlayışına ve onu sistemleştiren *Annales* dergisine ve bu isimle sistemleşen *Annales Okuluna* bakmakta fayda olduğunu ifade eder. Tarihin, disiplinlerarası ve karşılaştırmalı incelemelerle yazılması, böylece tarihin bir "bilim" olarak kabul edilmesi iddiasını taşıyan tarih okulu olduğunu belirtir. Onlara göre özellikle de zihniyet tarihçiliğinde edebiyat, tarihin dışında bırakılmaz. Edebî ve folklorik metinler en azından yazılı belgeler kadar, hatta onlardan da fazla, tarihsel malzemelerdir." (Ersoy 2009, s. 34-35) gibi bilgilere yer verir.

Yazılı kaynakların bilgi veremediği dönemlerle alakalı sözlü gelenekte ortaya çıkan anlatmaların derlenerek değerlendirilmesi, halkın bakış açısını, psikolojisini, olaylara yaklaşımını ortaya koyar. Bu konuyla alakalı geniş bir çalışma hazırlayan P. Thompson sözlü gelenekteki anlatmaların tarihe tuttuğu ışıkla alakalı şu değerlendirmeyi yapar:

"Sözlü tarih insanlar tarafından kurulmuş bir tarih türüdür. Hayatı tarihin içine sokar. Kahramanlarını yalnız liderler arasından değil, çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından seçer. Toplumsal sınıflar ve nesiller arasındaki bağlantıyı dolayısıyla anlayışı sağlar. Ortak anlamları ortaya çıkararak tarihçiye ve sıradan insanlara bir zamana ve mekâna aidiyet duygusu kazandırabilir. Sözlü tarih, tarihin kabul edilmiş mitlerini ve baskın yargılarını yeniden değerlendirme, tarihin toplumsal anlamını kökten dönüştürme aracıdır. İnsanlara tarihlerini kendi sözleriyle geri verir. Onlara geçmişini verirken geleceği kurmak için de yol gösterir." (Thompson 1999, s.18).

Walter J. Ong, sözlü kültürün içinde kavramlaştırılan bilginin yüksek sesle tekrar edilmezse yok olacağından, insanların bunları tekrarlayarak unutmamaya çalıştıklarını ve bunun için büyük bir enerji yatırımı gerektiğini vurgularken; bundan dolayı eski günleri anlatabilen yaşlı ve bilge kadınlara ve erkeklerle hürmetle yaklaşıldığını, fakat yazıyla birlikte geçmişi tekrarlayan yaşlı kadın ve erkeklerin gözden düştüğünü ifade eder (Ong 2007, s. 57).

Sadık Tural "Zamanın Elinden Tutmak" adlı çalışmasında konumuzla alakalı olarak, "Tarih ilmi geçmişteki olayları, hususî tefsirlere yer vermeden; yarın ve talih kavramlarını bir tarafa bırakarak kronolojik şekilde aksettirir. Tari-

hin asıl görevi, tarafsızlık esas olmak kaydı ile olayları zaman, mekân ve taraflar unsurlarına bağlı ve belgeye dayalı olarak yansıtmaktır." şeklindeki görüşle resmî tarih kavramını ortaya koyduktan sonra "Belgelerin dereceli olarak azaldığı, sustuğu yerde menkıbe, destan ve efsane oluşmuştur. Fert için hafıza ve şuuraltı ne ise, cemiyetler için tarih ile efsane, menkıbe ve destan odur" görüşünü "Tarihin romanlaştırılması" başlığı altında ifade etmektedir (Tural 2006, s. 209-211).

Heda Jason, "Metin ve Folklor Bağlamı İndekslemeye Karşı", adlı makalesinde sözel edebiyat ve halk edebiyatını şekillendiren bağlamları sınıflandır ve yedi madde halinde sıralar. Bu bağlamlar, dil, ses, hareket, edebî sanatsal özellikler, doku, içerik, edebî-tarihsel bağlamlar, kültürel bağlamlar ve sosyal ve psikolojik bağlamlar olarak sıralanmaktadır. Bu maddelerin beşincisi olan edebî-tarihsel bağlamlarda şu açıklamaya yer verir: "Bir kültürün bütün edebî repertuarı, geçmişi, bugünü, tüm sözlü ve yazılı geleneği, tüm halk ve yüksek edebiyatı, tüm dinsel ve laik edebiyatı vs. tarihin belli bir anında, belli bir toplumun sözlü ve halk edebiyatı için en önemli bağlamı oluşturur." (Jason 2010, s.263-266). Bu açıklama bizim tarihi yeniden yazma kuramı içerisinde ortaya koyduğumuz düşünceyi destekler niteliktedir

Zeki Velidi Togan "Tarihte Usul" adlı çalışmasında "Şifahi haberler" ana başlığının altında tarihî şiirler, destanlar, seyyar hikâyeler, mythler, tarihi destanlar, efsanevi mahiyetteki hikâyeler, menkıbeler, hikâyeler ve anekdotlar, fıkraları değerlendirir. Bu kaynakların doğru kullanıldığı zaman tarih için değerli bilgiler içerdiğini ifade eder. Avrupalı ilim adamlarının bu konuda önemli değerlendirmeler yaptığını bizde ise henüz bu değerlendirmelerin tam manasıyla yapılamadığından bahseder. Togan ayrıca menkıbelerin dönemin siyasi ve iktisadi hayatına dair bilgileri ve memleketlerin imar ve iskan tarihlerini öğrenmek için faydalı bilgiler içerdiğini, eğer menkıbe ve efsanelerden istifade usullerini tespit edebilirsek tarihimiz için kıymetli kaynaklar olduğunu vurgular (Togan 1985, s. 38-52).

Sözlü kültür ürünleri kendi tarzlarında özgün yaratıcılıktan yoksun değildir. Anlatının özgünlüğü yeni öykü uydurmaya değil, anlatım süresince dinleyiciyle kurulan etkileşimin niteliğine bağlıdır. Sözlü kültürde dinleyiciyi anlatıya katmak, dinleyiciden çoğu kez heyecanlı bir karşılık almak zorunlu olduğu için her anlatıda öyküye yepyeni bir ortamda yepyeni bir biçimde başlamak gerekir. Ama anlatıcı eski öyküye yeni unsurlar da katabilir (Ong 2007, s. 58). İşte bu doğrultuda çalışmamıza konu olan efsanelerin halkın bölge tarihi ve coğrafyasıyla bağlantılı olarak özgün yaratıcılığını kullanarak bir motifi ve bir

efsane şahsiyetini değişik yüzyıllarda yaşanmış olaylar ve şahsiyetlerle yeniden düzenleyerek anlatımı gerçekleştirdiği görülür.

Jason'un "Ürünleri motifler, bölümler, tipler ve türler, formüller anlamındaki dokular ve mecazlar şeklinde analiz ederek ve bunları anlamlı gruplar ve semantik alanlar halinde düzenleyerek araştırmacı çok çeşitli sorulara materyal oluşturabilir." (Jason 2010, s. 263) görüşünden hareketle bir efsaneyle bölge tarihinin yeniden kurulması veya tarihin yeniden yazılması söz konusu değildir ama efsanenin içinde yer alan gerçekler göz önüne alınacak olursa da tarihçilere motiflerin küçük de olsa ipuçları vereceği ve araştırmalar sonucu tarih yazmanın da kolaylaşacağı muhakkaktır.

Yukarıda değişik ilim sahalarındaki araştırmacıların ortaya koymuş olduğu görüşleri vermeye çalıştık. Görülüyor ki halk bilimi ile tarih bilimi birbiriyale yakın ilişkiler içerisindedir. Halk biliminin değerlendirme sahasında olan efsanelerin tarihe ışık tutan değerler taşıdığı ve bu değerlerden hareketle disiplinlerarası bir çalışmayla efsanelerin içindeki bilgilerin tarihe ışık tutacağı ve tarihi yazmada yardımcı olacağı bir gerçektir. Biz de bu yazımızda, bilgi haline gelmiş folklorik malzemenin içerisinde sözlü olarak günümüze taşınan efsaneleri tarihi yeniden yazma kuramı dâhilinde değerlendirmeye çalışacağız.

Efsaneler yaşanan bölgenin tarihiyle, coğrafyasıyla yakından ilgili anlatmalardır. Grimm Kardeşlerin efsane tanımından hareketle konuyu biraz açmak daha yerinde olacaktır. Tanım: "Gerçek veya hayali yer şahıs ve olay hakkında anlatılan kısa hikâyelerdir" şeklindedir (Sakaoğlu 1992, s. 9). Burada geçen yer, şahıs ve olay kavramlarının yaşanan coğrafyayla uyumluluk gösterme mecburiyeti var gibidir. Sözlü kültür, efsane anlatıcıları efsaneyi üzerine yüklenen olağanüstülüklerle rağmen gerçek olarak kabul eder ve bu inançtan hareketle yaşadığı coğrafyada geçtiğine inandığı bir olayı veya o coğrafyadan geçtiğini düşündüğü tarihî bir şahsiyeti, yaşamış olduğu coğrafyadaki bir mekânla birleştirerek anlatır. Bu anlatma sırasında efsanede bir araya gelen tarihî şahsiyetlerin gerçekte bir araya gelip gelmediği veya o tarihî olayın orada geçip geçmediği pek düşünülmez.

Efsane tanımının içine aldığı üç ana unsurunu ifade ettiğimizde konu biraz daha açıklık kazanacaktır:

1. Efsane, anlatıcının tarihî zaman kavramı içinde uygundur. Şöyle ki: Efsane muayyen bir tarihî hadise ile birleştirilmiştir. Efsane muayyen bir şahısla, yani, bir ad verilen tarihî bir şahsiyetle birleştirilmiştir.

2. Efsane, anlatıcının coğrafi alan kavramına uygundur; yani o belirli bir yerle birleştirilmiştir.

3. Efsane, hakikî bir hikâyedir. Gerçi o tabiatüstü hadiselerle iş görür, ama anlatıcıları tarafından ona inanılır. Onu anlatanın ve dinleyenin hakiki dünyasına mahsusmuş gibi itibar edilir (Sakaoğlu 1992, s. 9).

Çalışmaya konu ettiğimiz efsane'nin kısa özeti "Ordusuna yiyecek arayan kumandan sorup soruşturur ve Veli Baba dergâhını bulur. Veli Baba, küçük bir tencere yemekle askerleri, bir şinik arpa, iki çuval saman ile atları doyurur. Koyduğu yiyecekler yine de bitmez." şeklinde ifade edilebilir.

Efsanede geçen motif, "bitmeyen yiyecek" veya "az yiyecek çok kişi doyurma" motifidir. Anlatmayı efsane türünün çerçevesi içine sokan olağanüstü olay budur. Yaptığı geniş çalışmada Türk menâkıbnâmelerinde geçen motifleri tasnif eden Ocak, efsanemize konu olan motifi Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki ile Kitab-ı Mukaddes motifleri tabloları içinde "Az yiyecek çok kişiyi doyurma" başlığı altında, başka bir tasnifinde ise "Veliliğini kabul etmeyenlere yönelik kerâmet motifleri" başlığı altında verir. Motifle alakalı Ek III ve Ek V'te verdiği örnekler çalışmanın ekler kısmında yer almaktadır (Ocak 1997, s. 75-78, 91).

Anadolu'da yaygın olarak anlatılmakta olan bu motif üzerine kurulmuş efsaneler, kaynağını kutsal kitaplardan alır. "Tükenmeyen yiyecek" motifiyle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de El-Maide suresinin 112-115. ayetlerinde ve İncil'de bahisler geçmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in mucizeleri arasında da "yemeğin çoğalması" şeklinde geçen bir olay vardır. Menâkıbnâmelerde de "Yoktan yiyecek içecek çıkarma" ve "Az yiyecek çok kişiyi doyurma" motifiyle yaygın olarak yer almaktadır (Sakaoğlu 1994, s. 94-102).

Bu efsanelerde sabit kalan iki ana unsur vardır onlar da Senirkent ilçesi Uluğbey kasabasında dergâhı bulunan Veli Baba ve efsanenin ana unsuru olan olağanüstülüğü içeren bitmeyen yiyecek motifidir. Diğer unsurlar tarihî olaylar ve Veli Baba ile karşılaşan şahıslar değişmektedir. Tarihî olaylarla birlikte zaman dilimi de aslına bakacak olursak Veli Baba'dan yüzyıllar öncesine veya sonrasına gidebilmektedir.

Konuya girmeden önce efsanelerden hareketle inceleyeceğimiz unsurları ifade etmek gerekirse, birinci olay Sultan II. Kılıçarslan ve Miryokefalon Savaşı (1176), İkinci olay, Timurleng ve Ankara Savaşı dönüşü Akşehir'e Yıldırım Bayezid'in yanına hareket etmesi (1402), üçüncü olay ise Sultan IV. Murad ve Bağdat Seferi (1638) olacaktır.

Burada ordusuna yiyecek arayan kumandanlar Sultan II. Kılıçarslan, Timur ve Sultan IV. Murat olarak Veli Baba ile birlikte ayrı anlatmalarda karşımıza çıkmaktadır. Sultanların bu coğrafyada bulunuş sebepleri de bir tarihî olaya bağlı olarak anlatılmaktadır.

O takdirde olayın gerçekliği konusunda bir tereddüdün varlığı var mıdır yok mudur önce bunun araştırılması gerekmektedir.

Birinci olay 1176 Miryokefalon savaşıdır ki bu savaşın yapıldığı yerle alakalı olarak tarihî kaynaklarda geçen tasvirlerden hareketle savaşın yapıldığı yeri tespit etme noktasında bir görüş birliğine varılamamıştır. Fakat bu coğrafyaya yakın bir yer olduğu muhakkaktır. Kimi tarihçiler Çivril civarında, kimi tarihçiler Gelendost civarında, Kumdanlı ovasında, Karamık Beli'nde savaşın geçtiğiyle alakalı olarak tespitlerde bulunmuşlardır. Savaşın geçtiği mekan ile ilgili her coğrafi bölge kendine has tarihî delilleri, sözlü delilleri ortaya koyup tarihî olay ile coğrafyayı örtüştürmeye çalışmaktadırlar (Şekercioğlu 1989; Topraklı 2011). Bununla alakalı bilgi şölenleri, paneller, konferanslar düzenlenmekte, geziler yapılmaktadır. Bunlardan sonuncusu 16-18 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve tarihî, coğrafi ve sözlü kaynaklardan hareketle sahanın bilim adamlarının görüşleri üç günlük bir bilgi şöleni ile ortaya konulmuştur (Topraklı-Turan 2011). Bu savaşın geçtiği mekân her neresi olursa olsun ön plana çıkan Veli Baba Dergâhının bulunduğu Uluğbey kasabası coğrafi alan kavramı içinde uygunluk göstermektedir. Tarihî olayın bu coğrafyada geçmiş olma gerçeğinden hareketle Veli Baba'nın yaşadığı yıllarla Miryokefalon savaşının yaşandığı 1176 yılları arasında yaklaşık 400 yıl olması gerçeğini de efsaneler için Rosiere'nin ortaya atmış olduğu teşekkül kaidesiyle açıklamak yerinde olacaktır.

Rosiere efsanelerin teşekkülüyle alakalı üç kaide ortaya sürer.

1. Menşelerle ilgili kaide: Aynı akli kapasiteye sahip bütün milletlerde muhayyile aynı şekilde tezahür eder. Böylece benzer efsanelerin yaratılışına sebep olur.

2. Birinin yerine diğèrinin geçmesi kaidesi: Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça, onun şerefine yaratılmış olan efsane bu kahramanı terk eder ve daha meşhur birine mal olur.

3. Adapte olabilme kaidesi: Çevre değıştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnoğrafik şartlarına kendisini adapte eder (Sakaoğlu 1992, s. 11).

Bu üç kaide içinden daha çok ikinci madde ile izah edebileceğimiz bir durum söz konusudur. Hem olayların insanların hafızasında bıraktığı izlerin yavaş yavaş silinmiş olması hem de belki de öncesinde başka bir veli için anlatıldığını söyleyebileceğimiz efsanenin bugün sadece Veli Baba üzerinden anlatılıyor olması, Veli Baba ve üç tarihî şahsiyet ve onlarla bağlantılı olayı bir motif ve veli etrafında bir araya getirmiştir.

Burada efsanelerin veya velilerin etrafında teşekkül eden keramet motiflerinin başka bir özelliğini de vurgulamak yerinde olacaktır. Bugün Anadolu coğrafyası içinde en ücra köşelerde, dağ başlarında karşımıza çıkan veli mezar ve türbelerinin yanında ziyaret yerleri etrafında teşekkül etmiş pek çok anlatmanın varlığı söz konusudur. Bu anlatmaların birçoğunu efsaneler içinde değerlendirmekteyiz. Bu anlatmalarda adı geçen tarihî şahsiyetler veya isimsiz kahramanların hepsinin anlatmalarda da görüleceği üzere Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması yolunda hizmet etmiş kimseler olduğunu görürüz. Bu mekânlar ve şahsiyetleri Anadolu'ya vurulmuş Türk mührünün ortaya çıkışı olarak görmemiz gerekmektedir.

İkinci olayda ise Timur ile Veli Baba karşı karşıya getirilmektedir. Tarihî olayı kayıtlardaki şekliyle kısaca şöyle özetleyebiliriz. 28 Temmuz 1402'de yapılan Ankara Savaşının kesin galibi Timur, Yıldırım Bayezit'i de esir olarak İzmir'in fethinde yanında bulundurur. Daha sonra Timur, Göller muntikasına gelir ve teslim olmak istemeyen Uluborlu ve Eğirdir Osmanlı garnizonlarını zorla düşürür. Eğirdir'de hastalanan padişah için en meşhur hekimlerini çağırır ve onların nezaretinde istirahat etmek üzere Akşehir'e gönderir. Buna rağmen yenilgiye ve esarete dayanamayan Yıldırım Bayezit üzüntünün tesiriyle 3 Mart 1403'te Akşehir'de vefat eder (Öztuna 1977/2, s. 358).

Bu tarihî kayıtlar da gösteriyor ki tarihî gerçek ile Timur'un bu coğrafyada zorla yapmış olduğu bazı faaliyetlerin olduğudur. Halkın hafızasından silinmeyen bu olay 600 yıllık zaman dilimi içinde sözlü tarihe ışık olabilecek Timur'la ilgili anlatmaların oluşmasına sebep olmuştur. Bu konu "Isparta ve Civarında Timur'un İzleri" adlı makalede geniş olarak değerlendirilmiştir. Eğirdir'den Yıldırım'ın ölümü üzerine Akşehir'e geçen Timur'un fıkralarda Nasrettin Hoca ile de karşılaştığını görürüz. Bu da halkın hayal gücünün ürünüdür. Ancak, tarihi kayıtlarda geçen Timur'un faaliyetleri, o coğrafyadan geçmiş olduğunu bildiğimiz Timur gerçeğine de hayal gücü dememize engel olur (Göde 2003, s. 16-18).

Bu efsanede de birinci olayda olduğu gibi zaman diliminin gerçekle ilgisi yoktur. Bu olayda da iki tarihî şahsiyetin yaşadıkları yüzyıllar arasındaki yaklaşık 200 yıllık fark tamamıyla uydurma (fakelore) bir anlatı olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Fakat coğrafyada geçen olaylar düşünüldüğünde halkın hayal gücünün bu zaman dilimini bir kenara iterek bu iki tarihî şahsiyeti bir araya getirdiğini görmekteyiz.

Üçüncü olayda 8 Mayıs 1638'de İstanbul'dan hareket eden Sultan Murat, 5 ay 8 günde Bağdat'a varır. Yola çıktıktan bir ay sonra 8 Haziran'da Akşehir'dedir (Öztuna 1977/5, s. 268-270). Yılmaz Öztuna, çalışmasında bu sefer sırasında uğranılan pek çok yerin de adını vermektedir. 1638 öncesinde 1624'te Bağdat'ın düşmesiyle birlikte geri elde etmek için o tarihe kadar yapılan pek çok seferin varlığı söz konusudur. Bu bilgi şunun için önemlidir. Bağdat seferleri için İstanbul'dan çıkan Orduyu Hümayun bütün bir Anadolu'yu kat ederek Bağdat'a ulaşmıştır. Bundan dolayıdır ki içinde Sultan Murat ile Bağdat seferi geçen ve bitmeyen yiyecek motifli Anadolu'da bir veliye veya yer adına bağlı olarak pek çok efsane anlatılmaktadır (Göde 2010, s. 218-220). Veli Baba'nın hayatını ve ailesini anlatan bir çalışma yapan Mustafa Karatürk, bu efsanede karşımıza çıkan komutanın Sultan Murat'ın paşalarından biri olduğunu ifade eder ve bu olay üzerine, paşanın emir vererek 1630 yılında türbeyi yaptırdığını ifade eder (Karatürk, ty, s. 52-53).

8 Haziran'da Akşehir'de olduğu tarihî kayıtlarda resmen geçen Sultan Murat'ın bu tarihten önce izlediği yol takip edilecek olursa bir ihtimal efsanemizin yaşandığı coğrafyadan geçmiş olabilir. Geçmemiş olsa bile Anadolu coğrafyasında pek çok vatan evladı bu seferlere katılmıştır. Çünkü, Sultan Murat'ın Eskşehir'den Akşehir'e geçerken, Veli Baba dergâhına uğramasa bile çok yakınından geçmiş olması muhtemeldir. Bu tartışmaları tarihçiler Miryokefalon Savaşında olduğu gibi yapacaklardır. Fakat bir gerçek var ki o da bugün bir ziyaret ve adak yeri haline gelen dergâhta metfun olan Veli Baba'nın, halk muhayyilesinde bir anlatma ile Sultan Murat ile de karşı karşıya getirilmiş olmasıdır. Veli Baba 1533'te doğmuş, 115 yıl yaşamış ve 1648 yılında ölmüştür. Türbesi de 1630 yılında yapılmıştır. Diğer anlatmalarda olmayan bir gerçek burada karşımıza çıkmaktadır. O gerçek de Sultan IV. Murat ile Veli Baba'nın aynı yüzyılda, çağdaş olarak yaşamış olmalarıdır.

SONUÇ

Veli Baba Miryokefalon savaşından yaklaşık 400 yıl sonra yaşamış bir şahsiyetti fakat coğrafyanın burası olduğuyla alakalı pek çok emare vardı. Timur da Veli Baba'dan yaklaşık 230 yıl önce yaşamış bir tarihî şahsiyettir. Karşı karşıya gelmeleri mümkün olmadığı hâlde Timur'un bu coğrafyadan geçmiş olması ve insanların hafızalarında bıraktığı izlerden hareketle Veli Baba ile de birleştirilerek bir efsanede karşımıza çıktığını görmekteyiz. Son metnimizde ise Veli Baba ile aynı yıllarda yaşamış Sultan IV. Murat'ı coğrafyaya yaklaştırmaya çalıştık, fakat tarihî kayıtlarda bununla alakalı bir bilgiye rastlayamadık. Sultan IV. Murat'ın Akşehir'e gelmeden önce geçebileceği yollar arasında Uluğbey'in de olabileceği ihtimalini ortaya koyabiliyoruz.

Sonuç olarak, diyebiliriz ki efsane tanımındaki yer, şahıs, olay üçlemesiyle gerçek olma yolunda en az bir unsuru üzerine alan bir efsane nesilden nesile sözlü kültürün bir ürünü olarak günümüze kadar gelir. Anlatıcıları tarafından gerçek bir hikâye olarak değerlendirilen ve anlatıcının coğrafi alan kavramına uygunluk gösteren bu anlatımlar tarihî bir olay ve şahsiyetle birleştirilerek anlatıcının tarihî zaman kavramı içinde uygunluk gösterirler. Değerlendirmeye çalıştığımız "bitmeyen yiyecek" efsane motifli bu anlatmada coğrafya ve Veli Baba, olağanüstülük unsuruyla birlikte değişmemektedir. Değişen unsurlar tarihî olay ve tarihî şahsiyetler olarak karşımıza çıkarken, tarihî olaylar ve şahsiyetlerin, tarihin değişen zamanlarında yaşanan coğrafyada izler bıraktığını da görmekteyiz. Bırakılan bu izler sözlü kültür ürünleri olarak halkın hayal gücüyle edebileştirilerek günümüze kadar taşınmış metinlerdir. Sözlü tarih metinleri olarak değerlendirilen bu metinler disiplinlerarası bir yaklaşımla resmî tarihe ışık tutan belgeler haline getirilmelidir.

EKLER:

Veli Baba'nın Orduyu Doyurması

Sultan Kılıçarslan, Kumdanlı ovasında yapılan Miryokefalon savaşında, askerini ve hayvanlarını doyurmak için, köy köy yiyecek aramış. O civarda bu koca orduyu doyuracak hâli vakti yerinde kimse yokmuş. Sultan Kılıçarslan dolaşırken İlegüp'e gelmiş. Halka:

"Benim, askerlerimi ve atlarını doyuracak bir ağa var mı?" diye sormuş.

Halk da Veli Baba'nın dergâhına gitmesini ve ondan yardım istemesini söylerler. Sultan, Veli Baba'nın dergâhına vararak, isteğini bildirir. Veli Baba:

"Ordunu, getir buraya." der.

Sultan, ordunun yanına bir haberci göndererek, ordunun İlegüp'e getirilmesini ister.

Bu sırada Veli Baba, küçük bir tencereyi ocağa koyar ve altına mum yakar. Atlar için de bir köşeye iki şinik arpa, bir köşeye de iki çuval saman koyar.

Ordu, askerler ve atlarıyla birlikte, İlegüp'e geldiğinde Sultan:

"Samanlık ve ambar nerede?" diye sorar. Veli Baba odaya koyduğu iki şinik arpa ve iki çuval samanı gösterir. Sultan:

"Bu hangi hayvana yeter?" deyince. Veli Baba:

"Yetmezse takviyesi bizden." demiş.

Bütün ordunun, atını arpalamış, samanlamış. Fakat ne o iki şinik arpa bitmiş ne de iki çuval saman.

Daha sonra, askerler için yemeğin nerede olduğunu soran Sultan'a ocağın üstündeki tencereyi gösteren Veli Baba, aynı şekilde o tenceredeki yemekle bütün askerleri doyurmuş.

Veli Baba'nın keramet sahibi bir zât olduğunu anlayan Sultan, savaşa devam etmek için yola çıkarken Veli Baba'ya:

"Harbi kazanacak mıyım, kaybedecek miyim?" diye sormuş. Veli Baba da;

"Çok sıkıştığın zaman, yetiş ya Veli Baba diye beni çağır." diyor.

Sultan, askerleriyle birlikte oradan ayrılıp, savaş meydanına gidiyor ve savaşa devam ediyor. Savaş sırasında, düşman ordusunun üstünlük kurduğu bir anda, savaş kaybedilmek üzereyken, Sultan:

"Yetiş ya Veli Baba!" diyor.

Bu sırada köyünde harman savuran Veli Baba "Din kardeşlerim kırılıyor." diye bir anda, değişik hareketler yapmaya başlar. Harman rüzgârın yönüne göre tek taraflı atılır. Ama o anda Veli Baba harmanı dört bir yana atmaya başlar. Bir toz bulutudur oluşur. Savaş bittikten sonra, gelenlerin anlattığına göre; Bir toz bulutu ordumuzu hezimetten kurtarmıştır. Ölen düşman askerlerinin gözleri buğday kılçığı ile dolmuştur. (Göde 2010, s. 379)

Süleyman Zengin, Körküler, 1930 doğumlu çiftçi, 2010 yılında vefat etti. ©

KAYNAKLAR

- ÇOBANOĞLU, Özkul (2008), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihi*ne Giriş, Ankara.
- DORSON M., Richard (2006), *Günümüz Folklor Kuramları*, Çev. Selcan Gülçayır, Yeliz Özay, Ankara.
- EKİCİ, Metin (2007), *Halk Bilgisi Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara.
- ERSOY, Ruhi (2009), *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi, Baraklar Örneği*, Ankara.
- GÖDE, Halil Altay (2003), "Isparta ve Civarında Timur'un İzleri", *Erciyes*, 26/310, Ekim, s. 16-18.
- GÖDE, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Isparta.
- JASON, Heda (2010) "Metin ve Folklor Bağlamı İndekslemeye Karşı", (Çev. Orhun Yakın), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, (Haz. M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır), Ankara.
- KARATÜRK, Mustafa (Ty), *İki Cihan Hazinedarı Seyit Veli Baba Sultan ve Türbesi*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1943), "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten*, Temmuz, C. 7, S 27, s. 387.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1997), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler, Metodolojik Bir Yaklaşım*, Ankara.
- OĞUZ, Öcal (2000), *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları*, Ankara.
- OĞUZ, Öcal (2002), *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, Ankara.
- OĞUZ, Öcal vd. (2004), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara.
- OĞUZ, Öcal vd. (2006,2009,2010) *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1-2-3 c.*, Ankara.
- ONG, Walter. J., (2007) *Sözlü ve Yazılı Kültür*, İstanbul.
- ÖZTUNA Yılmaz (1977/2), *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul.
- ÖZTUNA Yılmaz, (1977/5), *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim (1992) *Efsane Araştırmaları*, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (1994) "Afyonkarahisar Efsanelerindeki Bazı Motifler", III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Ekim 1993, Afyonkarahisar, s. 94-102.
- ŞEKERCİOĞLU, Hüseyin (1989), *Gelendost Tarihi*, İstanbul.
- TAN, Nail (2003), *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul.

TOGAN, Zeki Velidi (1985), Tarihte Usul, İstanbul.

TOMPSON, Paul (1999), Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih, (çev. Şehnaz Layıkel) İstanbul.

TOPRAKLI, Ramazan (2011), Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı, Ankara.

TOPRAKLI, Ramazan, Refik Turan (2011), Göller Bölgesi Tarih ve Kültür Varlıkları
Bilgi Şöleni 16-17-18- Eylül 2011, Hamideli Seyahati, Ankara.

TURAL, Sadık (2006), Zamanın Elinden Tutmak, Ankara.

YILDIRIM, Dursun (1998), Türk Bitiği, Ankara.